
UDK 355.48(450)"17"
94(450)"17"
356/357(450)"17"
Pregledni članak
Primljen 18. XI. 2013.

LOVORKA ČORALIĆ
Hrvatski institut za povijest
lovorka@isp.hr

VOJNICI IZ HERCEGOVINE U MLETAČKIM KOPNENIM POSTROJBAMA (18. STOLJEĆE)

Sažetak

Tijekom ranog novovjekovlja, a ponajprije vrijeme mletačko-osmanskih ratova u 17. i 18. stoljeću, okosnicu mletačkih prekojadranskih kopnenih snaga činile su postrojbe pod nazivom *Fanti oltramarini* i *Croati a cavallo*. Njihovo su ljudstvo ponajprije činili vojnici i časnici zavičajem s mletačkih posjeda od Istre do Albanije i Grčke, ali nisu bili rijetki niti primjeri udjela vojnika iz drugih, mahom Mletačkoj Republici susjednih područja. Jedan je takav primjer i udio vojnika iz Hercegovine, zastupljenih u mletačkim postrojbama tijekom 18. stoljeća, osobito u njegovoj prvoj polovini, odnosno tijekom odvijanja Malog ili Drugog morejskog rata (1714. – 1718.). Prema dosadašnjim istraživačkim saznanjima nastalim uvidom u gradivo iz *Archivio di Stato di Venezia* (fond *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*) u mletačkim su pješačkim i konjaničkim postrojbama 18. stoljeća zabilježena 32 hercegovačka vojnika, užim zavičajem podrijetlom ponajprije iz Mostara i Trebinja. Uglavnom je riječ o običnim vojnicima, a tek u nekoliko primjera bilježimo i niže časnike (narednik, kaplari). Pukovnijama i satnijama u kojima su djelovali hercegovački vojnici zapovijedali su ponajprije dalmatinski i bokeljski časnici, najčešće odvjetci plemićkih obitelji koje su pokoljenjima davale Serenissimi visok časnički kadar. Jedinice su bile stacionirane duž mletačkih istočnojadranskih posjeda (Istra, Dalmacija, Boka), kao

i u gradovima i utverdama duž Veneta. Prema raspoloživim podacima, prosječan hercegovački vojnik u mletačkoj vojnoj službi 18. stoljeća bio je pješak star 23 godine ili konjanik u tridesetim godinama, smeđokos ili crnokos, srednjega rasta, a dužina njegove vojne službe trajala je – osobito u ratnom i poratnom vremenu – i po desetak godina. Na kraju možemo zaključiti: ukupan broj hercegovačkih vojnika u mletačkim postrojbama nije bio velik, posebice u usporedbi s područjima Dalmacije (Zadar, Šibenik, Split i njihovo kopneno područje) i Boke (Kotor i kotorski distrikt) koja su se od početka 15. stoljeća nalazila u sastavu Republike Svetoga Marka. Međutim, uspoređujući ga s brojem vojnika zavičajem iz hrvatskih krajeva koji se nisu nalazili pod mletačkom vlašću, opažamo da je udio Hercegovaca – osobito u prvoj polovini 18. stoljeća – vrijedan istraživačke pozornosti i znanstvene raščlambe. Naravno, neka buduća istraživanja će zasigurno dodati neka nova imena na listu vojnika iz Hercegovine koji su služili u mletačkoj vojsci, ali je teško očekivati da će to bitno izmijeniti ovdje ocrtanu sliku.

Ključne riječi: Hercegovina, Mletačka Republika, vojna povijest, povijest 18. stoljeća

Uvod: opće napomene o mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama

Tijekom proteklih stoljeća jedna od središnjih sastavnica i poveznica između Mletačke Republike i istočnojadranske obale odnosila se na vojnu povijest. Ciparski (1570. – 1573.), Kandijski (1645. – 1669.), Morejski (1684. – 1699.) i tzv. Mali rat ili Drugi morejski rat (1714. – 1718.) dobrim su se dijelom odvijali duž mletačko-osmanske bojišnice u Dalmaciji, Boki kotorskoj i Hercegovini, a prevažnu ulogu u tim događanjima imali su časnici i vojno ljudstvo unovačeno duž mletačkih prekojadranskih stečevina i susjednih područja.¹

¹ O mletačkim vojnim snagama u ranome novom vijeku, posebice s obzirom na postrojbe novačene na području istočnoga Jadrana, vidi u: GIUSEPPE SABALICH, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, Zara, 1909.; isti, „La Dalmazia guerriera“, *Archivio storico per la Dalmazia*, god. III, br. V, fasc. 30, Roma, 1928., str. 279.-300.; ARDUINO BERLAM, „Le milizie dalmatiche della Serenissima“, *Rivista dalmatica*, god. XVI, fasc. 1, Zara, 1935., str. 47.-58.; ENNIO CONCINA, *Le trionfanti et invittissime armate Venete*, Venezia, 1972.; JOHN R. HALE, *L'organizzazione militare di Venezia nel '500*, Roma, 1990.; FRANCESCO PAOLO FAVALORO, *L'Esercito Veneziano del '700: Ricerche e schizzi*, Venezia, 1995.; LOVORKA ČORALIĆ – NEDJELJKA BALIĆ NIŽIĆ, „Iz hrvatske vojne povijesti – *Croati a cavallo* i *Soldati Albanesi*, njihova bratovština

Dvije su temeljne postrojbe mletačke kopnene vojske unovačene duž istočne obale Jadrana. Prva od njih nazivala se *Fanti oltramarini* i ponajprije se odnosila na pješačke jedinice. Drži se da su prva novačenja prekomorskih pješaka (svojevrsnih marinaca) zabilježena već početkom 16. stoljeća i isprva su se odnosila na mornaričko pješaštvo, a od Kandijskoga rata i na kopnenu vojsku, interventno i porezno redarstvo i posadu tvrđava. Izrazito mobilni, oltramarini će svoju najveću brojnost postići u 17. i 18. stoljeću, kada njihove pukovnije (*reggimento*) i satnije (*compagnie*) djeluju od mletačke *terraferme* (Veneto), preko dalmatinskih i bokeljskih uporišta do grčkih otoka i Peloponeza.²

Druga važna mletačka prekomorska postrojba bili su hrvatski konjanici – *Croati a cavallo* (*Cavalleria Croati*) te će navedene dvije postrojbe u ovome radu biti u fokusu našeg zanimanja. Osnutak hrvatske lake konjice može se dovesti u usku vezu s nadiranjima Osmanlija u 15. stoljeću i padom pretežitoga dijela zadarskog zaleđa pod osmansku vlast tijekom 16. stoljeća. Zadar kao glavno mletačko vojno uporište u Dalmaciji, ali i grad uz koji je i vezano osnivanje tih postrojbi, bit će u svim stoljećima središte njihova djelovanja, novačenja i obuke. Hrvatsko konjaništvo posebno će biti djelatno tijekom 17. stoljeća, odnosno u doba Kandijskoga i Morejskoga rata kada te postrojbe, predvođene domaćim zapovjednicima, ratuju na širem potezu dalmatinske bojišnice, a svojom vojnom učinkovitošću pridonose mletačkim osvajanjima i istiskivanju Osmanlija iz neposrednog zaleđa dalmatinskih gradova. Kao elitne borbene jedinice, hrvatski konjanici neće djelovati samo na dalmatinskoj bojišnici, već će – u nemaloj mjeri – njihove jedinice biti često stacionirane i duž

i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 24, Zagreb, 2006., str. 71.-130.; TEA MAYHEW, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule: Contado di Zara 1645-1718*, Roma – Viella, 2008.; ista, „Mletački vojnik na istočnoj obali Jadrana za Kandijskog rata (1645-1669)“, u: *Spomenica Josipa Adamčeka* (uredili DRAGO ROKSANDIĆ i DAMIR AGIČIĆ), Zagreb, 2009., str. 243.-262.; DOMAGOJ MADUNIĆ, *Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics of the Venetian Defensive System in Dalmatia during the War of Crete (1645 – 1669)*, doktorska disertacija obranjena 2012. pri Central European University, Budimpešta; JOSIP VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*, Split, 2013.

2 Usp. MIROSLAV BERTOŠA, *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb, 2002., str. 41.-42.

mletačke *terraferme*. Pripadnici lake hrvatske konjice isprva su, kako je kazano, pripadali iseljenu stanovništvu zavičajem sa širega zadarskog područja. S vremenom će u te postrojbe pristupati i žitelji iz drugih dijelova Dalmacije i Boke kotorske, ali i vojnici zavičajem iz susjednih područja Mletačke Republike (Hercegovina, Crna Gora, Albanija). Kao i prethodno spomenuti prekomorski pješaci, i hrvatski konjanici imat će prevažnu ulogu u sustavu obrane Serenissime sve do posljednjih dana opstojanja Republike Svetoga Marka.³

Temeljno gradivo koje govori o vojničkom djelovanju i postrojbama u kojima su zapovjedni i vojnički kadar ponajprije činili Hrvati, ali i pripadnici drugih naroda duž istočne obale Jadrana i unutrašnjosti, pohranjeno je u *Archivio di Stato di Venezia* (dalje: ASV). Riječ je o arhivskoj zbirci pod nazivom *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* (dalje: *Inquisitori ... pubblici ruoli*) u kojoj je sadržano više od tisuću svežnjeva (busta) u kojima se nalazi građa o vojnim postrojbama u 18. stoljeću, iako su ovdje dijelom uključeni i dokumenti koji se odnose i na starije razdoblje mletačke vojne povijesti. Kad je riječ o konkretnim postrojbama, za istraživače mletačke vojne povjesnice (ponajprije u 18. stoljeću) od iznimne su važnosti popisi unovačenih vojnika i časnika raspoređenih u talijanske postrojbe (*Reggimenti e compagnie italiane*, 1668. – 1797.), prekomorske pješačke postrojbe (*Reggimenti e compagnie oltramarini*, 1604. – 1797.), hrvatske konjaničke postrojbe (*Cavalleria Croati*, 1700. – 1797.), postrojbe konjaničke garde (*Cavalleria corazzieri*, 1715. – 1797.), mješovite postrojbe (*Compagnie sciolte*, 1741. – 1795.), postrojbe lake konjice (*Cavalleria dragoni*, 1702. – 1797.) te topničke postrojbe (*Artiglieria*, 1652. – 1797.). Za proučavanje udjela vojnika i časnika zavičajem s istočnoga Jadrana u navedenim mletačkim borbenim jedinicama od posebne su važnosti postrojbe pješaka i hrvatske konjice, iako treba napomenuti da je njihov udio bio prisutan i u svim drugim navedenim vojnim snagama.⁴

3 Podrobnije usporedi: A. BERLAM, *n. dj.*, str. 56.-58.; E. CONCINA, *nav. dj.*, str. 29.-41.; F. P. FAVALORO, *nav. dj.*, str. 100.-103.; L. ČORALIĆ – N. BALIĆ NIŽIĆ, „Iz hrvatske vojne povijesti – *Croati a cavallo* i *Soldati Albanesi*“.

4 Spomenuto gradivo iz mletačkog i zadarskog arhiva autorica ovoga rada koristila je u nekim prethodnim radovima (samostalno ili u suautorstvu). Na taj način obrađeno je vojno

Središnja tema ovoga priloga usmjerena je na raščlambu udjela žitelja s područja Hercegovine⁵ u mletačkim prekomorskim pješačkim (*Fanti oltramarini*) i konjaničkim postrojbama (*Croati a cavallo*, *Cavalleria Croati*), a kao glavni izvor poslužili su prethodno spomenuti spisi

-
- djelovanje nekoliko visokih časnika zavičajem s istočnoojuadranske obale u mletačkoj službi. Usporedi: L. ČORALIĆ – MAJA KATUŠIĆ, „Andrija Mladinić i Mihovil Anđelo Filiberi – časnici postrojbe *Croati a cavallo* (iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću)“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. 28, (2009.) br. 37, str. 247.-282.; iste, „Od afričke obale do dalmatinske prijestolnice – mletački general Marko Antun Bubić (1735. – 1802.)“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 28, Zagreb, 2010., str. 139.-172.; iste, „Crnogorac Rade Maina – mletački general u Zadru (druga polovica XVIII. st.)“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. 29, (2010.) br. 39, str. 125.-152.; iste, „Peraštanin Tripun Štukanović – pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18. st.)“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 50, Zagreb – Dubrovnik 2012., str. 385.-410.; L. ČORALIĆ, „Od zapovjednika hrvatske konjice do gorljivih autonomaša – šibenska obitelj Fenzi (XVII. stoljeće – početak XX. stoljeća)“, *Povijesni prilozi*, Zagreb, god. 30, (2011.) br. 41, str. 203.-231.; ista, „Crničanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*)“, *Istorijski zapisi*, Podgorica, god. LXXXIII, (2011.) br. 3-4, str. 63.-86.; ista, „Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća)“, *Arhivski zapisi*, Cetinje, god. XVIII, (2011.) br. 2, str. 81.-106.; ista, „Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. – 1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 54, Zagreb – Zadar, 2012., str. 125.-145.; ista, „Mletački časnik Nikola Visković i sastav vojnoga ljudstva njegove prekomorske pukovnije početkom 18. stoljeća“, *Historijski zbornik*, Zagreb, god. LXV, (2012.) br. 2, str. 365.-385.; ista, „Zadarski patricij Šimun Nassi – pukovnik hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci (početak 18. stoljeća)“, *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, Osijek, god. IV, (2012.) br. 5, str. 7.-31. O istaknutim Dalmatincima u mletačkoj vojnoj službi vidi i: Šime Peričić, „Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 35, Zadar, 1993., str. 219.-232.; isti, „Neki Dalmatinci – generali stranih vojski“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 42, Zagreb – Zadar, 2000., str. 195.-220.
- 5 O povijesti Hercegovine u ranome novom vijeku, posebice u 18. stoljeću usporedi, primjerice: HAMDİJA KREŠEVLJAKOVIĆ, „Bosanski pašaluk u 18. stoljeću“, u: *Historija naroda Jugoslavije*, sv. II (uredili Branislav ĐURĐEV i dr.), Zagreb, 1959., str. 1318.-1341.; isti, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1980. (drugo izdanje); RADOVAN SAMARDŽIĆ, „Bosna i Hercegovina u XVIII veku“, u: *Istorija srpskog naroda*, knj. IV, tom I, uredio SLAVKO GAVRILOVIĆ, Beograd, 1986., str. 432.-497.; ANDRIJA NIKIĆ, *Hercegovački katolici između 1683. i 1735. godine*, Mostar, 1988.; ENES PELIDIJA, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699 – 1718*, Sarajevo, 1989.; GALIB ŠLJIVO, *Bosna i Hercegovina 1788 – 1812*, Banjaluka, 1992.; MICHAEL ROBERT HICKOK, *Ottoman Military Administration in Eighteenth-Century Bosnia*, Leiden – New York – Köln, 1997.; NENAD MOAČANIN, „Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do razdoblja reformi u Bosni i Hercegovini (1463. – 1831.)“, u: Željko Holjevac – Nenad Moačanin, *Hrvatsko-slavonska vojna krajina pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*, Zagreb, 2007., str. 108.-175.

mletačke magistrature *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*. Rad se temelji na istraživanjima načinjenim proteklih godina, tijekom kojih je obrađen dio raspoloživog gradiva o udjelu Hrvata u mletačkim vojnim snagama. Riječ je o uzorku koji iznosi oko 15% od ukupne količine gradiva, a obrađeni su popisi vojnika prema pojedinim pukovnijama, odnosno satnijama unutar njih. S obzirom na to da se unutar istovjetnog arhivskog fonda velik dio podataka ponavlja (vojnici su unutar pojedinih satnija više puta popisivani te se u bazi podataka iste osobe spominju nekoliko puta), uzorak kojime raspolažemo držimo da pruža dovoljnu osnovu za raščlambu i iznošenje znanstveno argumentiranih zaključaka. U sljedećem poglavlju rada predstaviti ćemo temeljne odrednice koje se odnose na udio Hercegovaca u mletačkoj kopnenoj vojsci u 18. stoljeću, razdoblju za koje je navedeno gradivo najpotpunije sačuvano. Razmatrat će se opći brojčani parametri (broj u izvorima zabilježenih hercegovačkih vojnika, vremenski raspon njihova spominjanja), zatim omjer udjela vojnika prema pripadnosti pojedinim rodovima (pješaštvo, odnosno konjica), njihov vojnički status (činovi), mjesta djelovanja (stacioniranja i popisivanja pojedinih jedinica), zapovjedni kadar, kao i – u skladu s raspoloživosti dostupnog gradiva – neke osobne karakteristike pješaka i konjanika zavičajem iz Hercegovine (dob, statura, boja kose i slično). Naposljetku, u prilogu rada tabelarno ćemo ukazati na hercegovačke vojnike koji su zabilježeni tijekom dosadašnjih istraživanja navedenog gradiva pohranjenog u mletačkome Državnom arhivu.⁶

1. Hercegovački pješaci i konjanici pod stijegom Serenissime – raščlamba arhivskih dokumenata

Prema dosadašnjem istraživanju ukupan broj vojnika s područja Hercegovine zabilježen u mletačkim kopnenim (pješačkim i konjaničkim) postrojbama tijekom 18. stoljeća iznosio je 32. Taj broj nije velik i svakako

⁶ S obzirom na to da će u tabelarnom pregledu uz svakog vojnika i njegovu ubilježbu biti navedena točna signatura unutar arhivskoga fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* (broj svežnja, odnosno buste) u nastavku rada nećemo u svim primjerima opterećivati tekst usputnim bilježenjem signature.

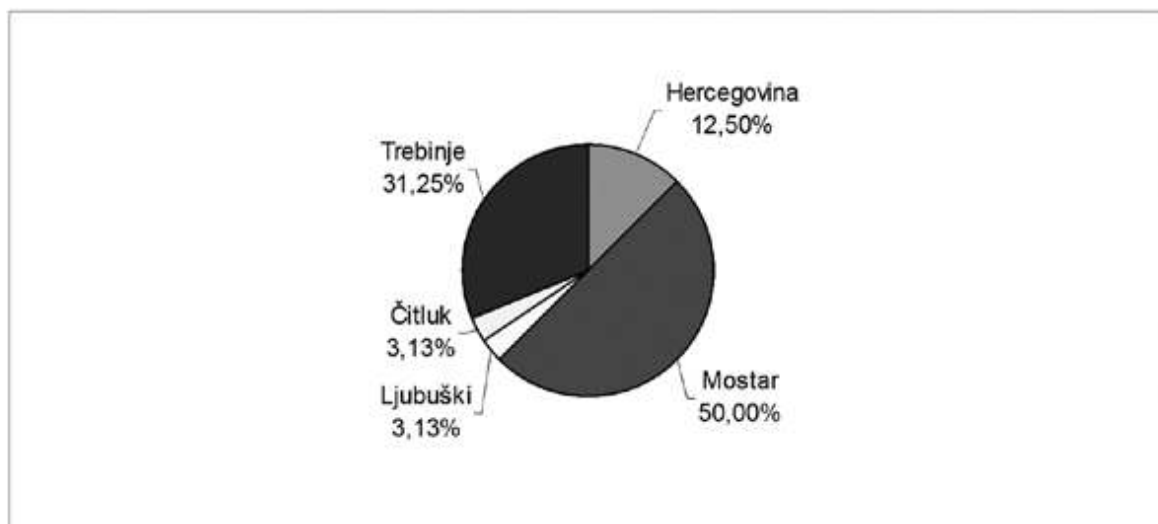
je manji u odnosu na krajeve i gradove Dalmacije i Boke kotorske (područja koja su se tijekom više stoljeća nalazila u sastavu mletačke države) iz kojih su novačenja vojnika u mletačke postrojbe tijekom 18. stoljeća bila bitno intenzivnija te koja su – ne samo u ovome stoljeću već i u prethodnim razdobljima – predstavljala izvorište vojnoga ljudstva pod stijegom svetoga Marka (Zadar, Šibenik, Trogir, Split, Kotor te područja njihovih distrikata). Usporedbe radi, prema prethodno provedenim istraživanjima saznajemo da je, primjerice, u isto vrijeme (18. stoljeće) u navedenim jedinicama zabilježeno više od 70 vojnika s područja zadarskih otoka (od Silbe do Vrgade), dočim je iz zadarske i šibenske kopnene okolice broj vojnika u mletačkim kopnenim postrojbama iznosio i više stotina pripadnika. Hercegovačke vojnike i njihovu brojnost u mletačkoj vojsci zanimljivo je usporediti i s krajevima i gradovima koji se nisu nalazili pod vlašću Serenissime. Tako tijekom 18. stoljeća u istovjetnim postrojbama bilježimo 40 vojnika iz Senja, 24 iz Karlovca, 18 iz Rijeke te šest iz Karlobaga. Razloge ovakvom omjeru zastupljenosti možemo pokušati objasniti. Prisutnost vojnika iz Karlovca, odnosno s područja Karlovačkoga generalata, očekivana je uzmemo li u obzir činjenicu da je to specifično ustrojeno vojno područje (Vojna krajina) u kojemu je vojna profesija pokoljenjima temeljni oblik egzistencije muškoga stanovništva. Senjani, također vični vojnome pozivu, iz istoga su razloga učestalo pristupali pod mletački stijeg, a tome je zasigurno pripomogla i činjenica da se njihov zavičaj nalazi u susjedstvu mletačkih posjeda. Isti je, geografski razlog (blizina mletačkih stečevina na istočnome Jadranu), vjerojatno bio i uzrokom da su i Riječani nešto učestalije bilježeni u postrojbama *Fanti oltramaringi* i *Cavalleria Croati*. Nasuprot tome, Karlobag je bio malen gradić s nevelikim brojem stanovnika te njihov udio u ovim jedinicama već i iz demografskih razloga nije mogao biti osobito zapažen.⁷ Uzevši u obzir prethodno navedene

7 Radovi o vojnicima zavičajem s navedenih područja predani su za objavljivanje u raznim časopisima i zbornicima. Primjerice, Čoralić, Vojnici u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama zavičajem iz Senja, Karlobaga te s područja Like i Krbave (18. stoljeće), *Senjski zbornik* (predviđeno objavljivanje u 2014.); ista, Karlovčani u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće), *Svjetlo: časopis za kulturu, umjetnost i društvena zbivanja* (predviđeno objavljivanje u 2014.); ista, Riječani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće), *Rijeka: časopis Povijesnog društva Rijeka* (predviđeno objavljivanje u 2014.).

činjenice i okolnosti možemo zaključiti da je udio hercegovačkih vojnika u prekomorskim snagama Serenissime bio očekivan i logičan.

Popisivači unovačenih vojnika na prvome su mjestu bilježili osobno ime, prezime i ime oca svakog pojedinog vojnika. Ovdje je potrebno napomenuti da su upisivani tako da je svaki vojnik prilazio popisivaču i izgovarao tražene podatke te su, nerijetko, prezimena zapisivana iskrivljeno ili netočno. Nadalje, moramo uzeti u obzir i da sva prezimena ne moraju nužno biti istinita. Vojnici koji su pristupali mletačkim pješćkim ili konjaničkim jedinicama često su bile osobe sumnjive prošlosti, nepoželjni u matičnim krajevima te je promjena prezimena i uzimanje novoga osobnog identiteta zasigurno bila učestala pojava.

Kada je riječ o oznaci zavičajnoga podrijetla, u mletačkim se popisima unovačenih vojnika pješaci i konjanici iz Hercegovine katkada bilježe isključivo općim imenom regije (*Herzegovina*, *Erzegovina* – 12,50%), kao i navođenjem gradova ili naselja iz kojih potječu. Najčešće je to Mostar koji je u 50,00% primjera zabilježen kao njihov uži zavičaj. Drugi grad po učestalosti spominjanja je Trebinje (*Trebigne* – 31,25%), dočim su Ljubuški (*Glibuschi*) i Čitluk (*Citluc*) zabilježeni samo u pojedinačnim primjerima (sa po 3,13%).

Grafikon 1: Način bilježenja hercegovačkih vojnika u mletačkim spisima (zavičajno podrijetlo)

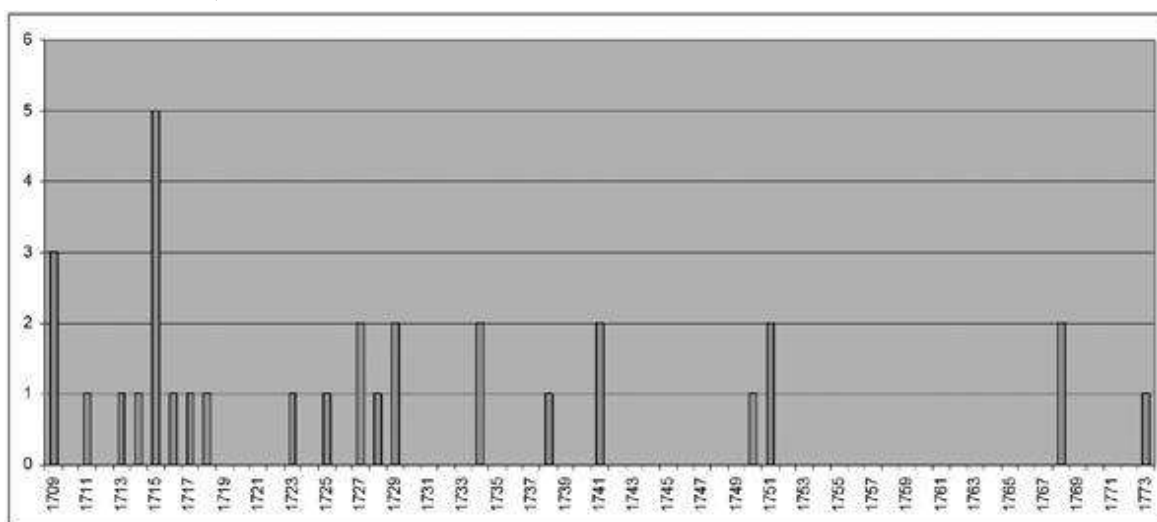
Razlozi spominjanja upravo ovih hercegovačkih mjesta očekivani su. Ponajprije, riječ je o većim upravnim i demografski razvijenijim središtima. Nadalje, područja Hercegovine s kojih potječu ovdje analizirani vojnici smještena su neposredno uz mletačke stečevine na istočnome Jadranu pa su komunikacije između tih dvaju područja – bez obzira na ratne okolnosti, promjene granica i trenutne političke odnose dviju država – bile oduvijek prirodna potreba stanovnika na tome pograničju. Tijekom Kandijskog, Morejskog i Malog rata dio borbi će se odigravati upravo na tlu Hercegovine (Mlečani osvajaju Čitluk 1694. godine te ga drže do Požarevačkog mira 1718. godine)⁸ te su prijelazi kršćanskoga žiteljstva na mletački teritorij učestaliji. Činjenica da su brojni Hercegovci tada stupali u mletačku vojnu službu i time – s motrišta države u sklopu koje se nalazio njihov zavičaj (Osmansko Carstvo) – postajali na neki način izopćenima za vlast u matičnome kraju, stoga je posljedica zemljopisne smještenosti područja od Mostara do Trebinja, kao i činjenice da je mletački interes i upliv ondje bio vjekovima snažno prisutan.

Svi dokumenti koji su predmet raščlambe u ovome radu potječu iz 18. stoljeća. Najstariji raspoloživi upis datiran je u 1709. godinu, a riječ je o Mostarcima Matiji Stojku i Juri Medvidoviću, konjanicima u *Cavalleria Croati* pod zapovjedništvom pukovnika Nikole Divnića. Završna godina 18. stoljeća u kojoj bilježimo nekog hercegovačkog vojnika je 1773., a tada je u pukovniji Kotoranina Benedikta Paskvalija zabilježen pješak Antun Grgurić, rođenjem također iz Mostara.

Čak je 84,38% hercegovačkih vojnika u mletačkoj službi popisano u prvoj polovini 18. stoljeća. Hercegovci su u pješačkim i konjaničkim jedinicama bili osobito prisutni u godinama uoči, tijekom i neposredno nakon Maloga rata (1714. – 1718.). S obzirom na prethodno navedene vojno-političke okolnosti, osobito činjenicu da je mletačka vojska dio svojih ratnih operacija provodila upravo na tome području, ovakav

8 O vojnom djelovanju mletačke vojske na tlu Hercegovine tijekom Morejskoga rata te o osvajanju Čitluka vidi detaljnije: GLIGOR STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba Morejskoga rata 1684-1699*, Beograd, 1962., str. 103.-108.; isti, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI-XVIII vijeka*, Beograd, 1970., str. 381.-388.; MARKO JAČOV, „Le guerre Veneto-Turche del XVII secolo in Dalmazia“, *Atti e Memorie della Società Dalmata di archeologia e storia patria*, sv. 22., Venezia, 1991., str. 207.-213.; J. VRANDEČIĆ, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*, str. 212.-221.

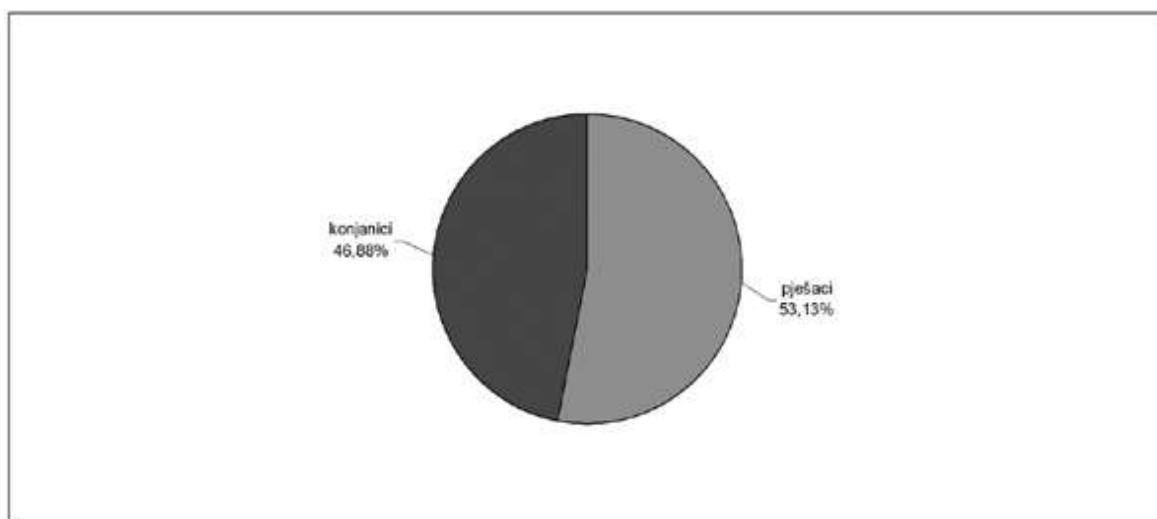
podatak razumljiv je i očekivan. Nakon što se Požarevačkim mirom 1718. godine ponovno, za dugo vrijeme unaprijed, uspostavljaju međudržavne granične crte i nastupa mirnodopsko razdoblje, prisutnost vojnika iz Hercegovine u mletačkoj kopnenoj vojsci znatno opada te prema kraju stoljeća, u desetljećima koja su prethodila konačnome silasku Kraljice mora s povijesne pozornice – sasvim nestaje ili se svodi na pokoji pojedinačni primjer.

Grafikon 2: Vremenski okvir djelovanja hercegovačkih vojnika u mletačkim postrojbama

Brojni su vojnici – pješaci ili konjanici – u pojedinim jedinicama spomenuti samo jednom te je njihovu kasniju karijeru prema dosadašnjem stupnju istraženosti gradiva nemoguće detaljnije pratiti. Za nekoliko hercegovačkih vojnika ipak je moguće, zahvaljujući kontinuiranoj sačuvanosti popisa, pratiti tijek njihove vojne službe. Takav je primjer Mostarac Mijo Šimić, prvi put zabilježen kao *Croato a cavallo* u pukovniji Zadranina Luje Detrika u ratnoj 1717. godini. Vojnu je službu kontinuirano nastavio u istoj pukovniji te se kao član *Reggimento Detrico* bilježi do 1727. godine. U istoj je konjaničkoj pukovniji služio i Jure Petrović iz Mostara, zabilježen tijekom mirnodopskog razdoblja od 1734. do 1741. godine. Naposljetku, ratnu karijeru kroz cijeli Mali rat od 1714. do 1718. godine možemo pratiti i u primjeru Grgura Benca, zavičajem također iz Mostara, kaplara u konjaničkoj pukovniji Šimuna Nassija.

Hercegovački vojnici ravnomjerno su popunjavali pješačke i konjaničke postrojbe. U 53,13% primjera riječ je o pješacima, a u 46,88% o pripadnicima hrvatske konjice. Prijelaz iz jednoga roda kopnenih snaga u drugi rod držimo da u ovim primjerima nije zabilježen.⁹ Kada je riječ o razdiobi ove skupine vojnika prema užemu zavičaju, opažamo da su, primjerice, Mostarci češće bili novačeni u elitnu mletačku postrojbu – *Cavalleria Croati* (68,76%) te da se kao pješaci bilježe znatno manje (31,26%). Nasuprot tome, vojnici zavičajem iz Trebinja ponajprije su *Fanti oltramarini* (devet od deset zabilježenih primjera), a samo je u jednom slučaju Trebinjac upisan u konjaničku jedinicu (Šimun Melikov, pripadnik Divnićeve pukovnije u vrijeme Maloga rata).

Grafikon 3: Razdioba hercegovačkih vojnika prema uključenosti u pješačke i konjaničke postrojbe

Hercegovci zabilježeni u mletačkim kopnenim postrojbama ponajprije su bili obični vojnici. Tek ih u nekoliko primjera nalazimo kao nositelje nižih činova. To su pješački narednik (*sargente*) Jovo Traparić iz Trebinja te kaplari Matija Kuper (*Cupel*) iz Mostara (pješak) i Grgur Benac, kaplar u konjaničkoj pukovniji Šimuna Nassija.

⁹ Jedini primjer koji bi mogao upućivati na promjenu roda vojske odnosi se na Ivana Stjepanovog, zabilježenog 1715. u pješačkoj pukovniji Stjepana Buće. Osoba istoga imena i patronimika bilježi se i 1738. godine u konjaničkoj pukovniji Luje Detrika. Međutim, kako je prijelaz iz jednoga roda vojske u drugi gotovo nezabilježena pojava te kako je kombinacija imena (Ivan) i patronimika (Stjepanov) zasigurno bila relativno česta, vjerujemo da nije riječ o istoj osobi.

Popisivači su katkada, ali ne uvijek redovito i točno, bilježili i osobne fizičke karakteristike pojedinih vojnika. Uzorak kojim raspolažemo relativno je malen, ali ipak – barem okvirno – pruža osnovna saznanja o dobnoj starosti i izgledu hercegovačkih pješaka i konjanika. Kada je riječ o prekomorskim pješacima, prosječna dob vojnika iznosila je 23 godine. Najmlađi zabilježeni vojnik u ovoj skupini je Antun Grgurić iz Mostara, star 20 godina, a najstariji među *Fanti oltramarini* bio je dvadesetogodišnji Šime Petrov, zavičajem *de Herzegovina*. Ljudstvo novučeno u konjaničkim postrojbama redovito je bilo znatno starije dobi te je njihova prosječna dob u trenutku popisivanja iznosila oko 35 godina. Najmlađi zabilježeni konjanik bio je Mostarac Zakarija Zempolo (30 godina). Najstariji, sa čak 60 godina (rijedak, ali ne i potpuno netipičan primjer vojnika u starijoj životnoj dobi), bio je Ivan Stjepanov, konjanik zabilježen u postrojbi Luje Detrika 1738. godine.

Popisivači su većinu vojnika uglavnom percipirali kao osobe srednjega rasta (*ordinario*) te takav opis najčešće bilježimo i u primjeru hercegovačkih vojnika. Međutim, u nekoliko primjera opažamo i odstupanja od stereotipnih opisa. Tako su konjanici Bože i Jure Petrović iz Mostara (vjerojatno braća) upisani kao visoke osobe (*alto*), dočim su pješak Šime Petrov i konjanik Zakarija Zempolo primjećeni kao vojnici niskoga stasa (*basso*). Boja kose također je dio osobnih značajki vojnika koje popisivači katkada bilježe. Prema uzorku kojim ovdje raspolažemo hercegovački su vojnici s istovjetnim udjelom svrstavani u smeđokose (*castagno*) i crnokose (*nero*) pješake, odnosno konjanike.

U primjeru konjaničkih vojnika popisivači su ponekad bilježili i boju konja, a Hercegovci su, prema ovome relativno malome uzorku, najčešće zaduživali vrance (*mor, moro*), dorate (*bai, baio*), a rjeđe riđane (*saur*).

Uz svakoga se vojnika redovito navodi i zapovjednik satnije te pukovnija (nazvana prema pukovniku ili bojniku koji njome zapovijeda). Upravo nam pregled pukovnika koji su zapovijedali ovdje istraživanim hercegovačkim pješacima i konjanicima otkriva širok spektar, cijeli niz imena najistaknutijih onovremenih mletačkih vojnih zapovjednika zavičajem s istočne obale Jadrana. Neki od njih isprva se spominju kao kapetani satnija, s vremenom bivaju promaknuti u pukovnike, a neki u

završnoj etapi bogate vojne karijere postaju i generali. Navođenje njihovih imena svojevrsna je retrospektiva znamenitih hrvatskih časnika (kao i časnika drugih narodnosti) koji su pod stijegom Privedre Republike postigli najveća postignuća. O nekima od njih u historiografiji je već pisano, a mnogi su – nepravедno i nezasluženo – ostali gotovo zaboravljeni u „moru“ još uvijek nedovoljno iskorištenog gradiva u mletačkoj pismohrani. Zbog boljeg razumijevanja konteksta djelovanja Hercegovaca u mletačkim kopnenim postrojbama osnovne podatke o tim visokim vojnim časnicima (obiteljsko podrijetlo, činovi, upute na odgovarajuće izvore i historiografska saznanja) vrijedi navesti nešto detaljnije. To su, navedimo samo neke primjere, odvjetci uglednih zadarskih plemićkih obitelji Benja (*Begna*),¹⁰ Detriko (*Detrico*)¹¹ i Nassi,¹² šibenski plemić

10 *Conte* i pukovnik Ivan Frano Benja odvjetak je drevne i ugledne zadarske plemićke obitelji čiji su odvjetci u ranome novom vijeku imali zapaženu ulogu u mletačkoj vojnoj službi. Podatci o njegovu djelovanju u činu pukovnika hrvatske konjice (sredina 18. stoljeća) pohranjeni su u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 774-775.

11 Lujo (Alvise) Detrico (1670. – 1749.), posljednji je muški odvjetak zadarske plemićke obitelji. Aktivno je sudjelovao u Morejskome ratu djelujući na bojištima kod Knina, Imotskog, Herceg Novog, Bara i Ulcinja. Tijekom ratnih operacija ranjen je i zarobljen, a zahvaljujući požrtvovnoj intervenciji same obitelji (isplata 4000 cekina otkupnine), oslobođen je nakon nešto više od jedne godine sužanjstva. Po povratku iz osmanskog zatočeništva, a uzimajući u obzir iskazane zasluge, pregnuća i žrtve, mletačka ga je vlada imenovala nadzornikom (soprintendantom) zadarskoga područja, a ubrzo potom stječe i čin pukovnika hrvatske konjice. Koncem života imenovan je i generalom. Gradivo o njegovim postrojbama pohranjeno je u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 801-806. Osnovne podatke o Luji Detriku vidi u: CARL GEORG FRIEDRICH HEYER VON ROSENFELD, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873., str. 39.; G. SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897., str. 42., 110.; isti, „La Dalmazia guerriera“, *Archivio storico per la Dalmazia*, str. 292.; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Zagreb, 1993. (tekst: TATJANA RADAUŠ i J. VRANDEČIĆ), str. 339.; Š. Perić, „Neki Dalmatinci – generali stranih vojski“, str. 199.

12 Šimun Nassi zadarski je plemić i sudionik Morejskoga rata (u činu poručnika). Potpukovnik je od 1708. (u konjaničkoj postrojbama Nikole Divnića) te od 1713. godine pukovnik. Detaljnije vidi: L. ČORALIĆ, „Zadarski patricij Šimun Nassi – pukovnik hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci (početak 18. stoljeća)“, *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, Osijek, god. IV, 2012., br. 5, str. 7.-31.

Nikola Divnić (*Difnico*),¹³ kao i članovi kaštelanske obitelji Kumbat.¹⁴ Zapovjednici satnija i pukovnija u kojima bilježimo vojnike zavičajem iz Hercegovine često su bili i Bokelji, također potomci obitelji koje su pokoljenjima davale zapažene i činom visoke mletačke časnike. Takav su primjer Kotorani Benedikt Paskvali¹⁵ i Stjepan Buća (*Bucchia*),¹⁶ Peraštanin

-
- 13 Nikola Divnić (1654. – 1734.), sin je Danijela, mletačkoga časnika i povjesnika. Isprva je kapetan šibenskoga okružja. Početkom Morejskoga rata imenovan je guvernadurom Skradina, a 1685. godine postaje zapovjednik na mletačko-osmanskoj granici u Dalmaciji. Godine 1690. imenovan je konjaničkim kapetanom, čin bojnika stječe 1703., a konjaničkog pukovnika 1707. godine. Tijekom Malog rata sudjelovao je u borbama oko Livna, u osvajanju Imotskog te u pohodu na područje Albanije. Investiturom je stekao zemljišne posjede u okolici Skradina. Vojničku karijeru okončao je na mletačkim posjedima u Italiji. Usp. VINCENZO MIAGOSTOVICH, „La Famiglia de Difnico“, *Il nuovo cronista di Sebenico*, sv. 3, Trieste, 1895., str. 86.-89.; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, str. 415.-416. (tekst: L. ČORALIĆ I T. RADAUŠ); L. ČORALIĆ, „Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. – 1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 54, Zagreb – Zadar, 2012., str. 125.-145.
- 14 Ivan Antun Kumbat (Kombat, Kumbatović) rođen je u Dalmaciji (Kaštel Štafilčić) u drugoj polovini 17. stoljeća. Težačkoga je podrijetla, a prvotno je služio na mletačkoj galiji. Godine 1711. bilježi se kao kapetan prekomorskog pješastva na Krfu. Godine 1716. godine imenovan je pukovnikom, potom brigadirom, a nakon Požarevačkoga mira general bojnikom. Od 1718. do 1744. godine zapovijedao je mletačkom pješačkom pukovnijom na Krfu. Umro je na Krfu 1744. godine, a koncem života nagrađen je i naslovom *conte*. Junaštvo Ivana Antuna Kumbata opjevao je Andrija Kačić Miošić. Njegov je sin Antun (u. 1749.) također zapovijedao mletačkim pješačkim pukovnijama (od oko 1744. do smrti). Usp. GIUSEPPE FERRARI CUPILLI, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, Zara, 1887., str. 49.-52.; IVAN VULETIN, „Kaštelanac Ivan Kumbat, mletaški gjenral“, *Pučki list*, god. 1, br. 8, Split, 1891., str. 59.-60.; G. SABALICH, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, str. 42.; Š. Peričić, „Neki Dalmatinci – generali stranih vojski“, str. 199.–201. Gradivo o djelovanju Ivana i Antuna Kumbata u činu pukovnika vidi u: ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 547-550, 564.
- 15 Benedikt Paskvali pukovnik je pješačkih postrojbi od oko 1750. do sedamdesetih godina 18. stoljeća (ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 671-675). Koncem karijere stekao je i čin generala. Vidi: Š. Peričić, „Neki Dalmatinci – generali stranih vojski“, str. 201.-202.
- 16 *Conte* Stjepan Buća pukovnik je mletačkih prekomorskih pješaka tijekom prva četiri desetljeća 18. stoljeća. Gradivo o njegovim postrojbama pohranjeno je u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 501-510.

Tripun Štukanović¹⁷ te Jeronim Smeća (*Smeccchia, Smacchia*).¹⁸ Naposljetku, visoke vojne činove u mletačkom su pješaštvu postigli i Crnogorci Marko Đikanović¹⁹ i Ivan Krapović,²⁰ također zapovjednici jedinica u kojima su vojnu karijeru gradili hercegovački vojnici.

Satnije pojedinih mletačkih pješačkih i konjaničkih pukovnija bile su tijekom 18. stoljeća, a osobito nakon okončanja posljednjega mletačko-osmanskog rata, stacionirane u glavnim vojnim uporišnim točkama Sere-nissime. To su gradovi – utvrde duž mletačkog kopnenog posjeda diljem Veneta, odnosno *terraferme* (Mleci – Lido, Padova, Treviso, Palmanova, Verona, Bergamo, Udine i druga), vodeća uporišta duž istočnoga Jadrana (Zadar, Split, Kotor) te nakon Požarevačkoga mira 1718. godine preostale mletačke stečevine u grčkome arhipelagu. Jedinice su, kako vrela svjedoče, bile vrlo mobilne te se pojedine satnije unutar malog broja godina bilježe na raznim lokacijama. Statistički gledano hercegovački su vojnici

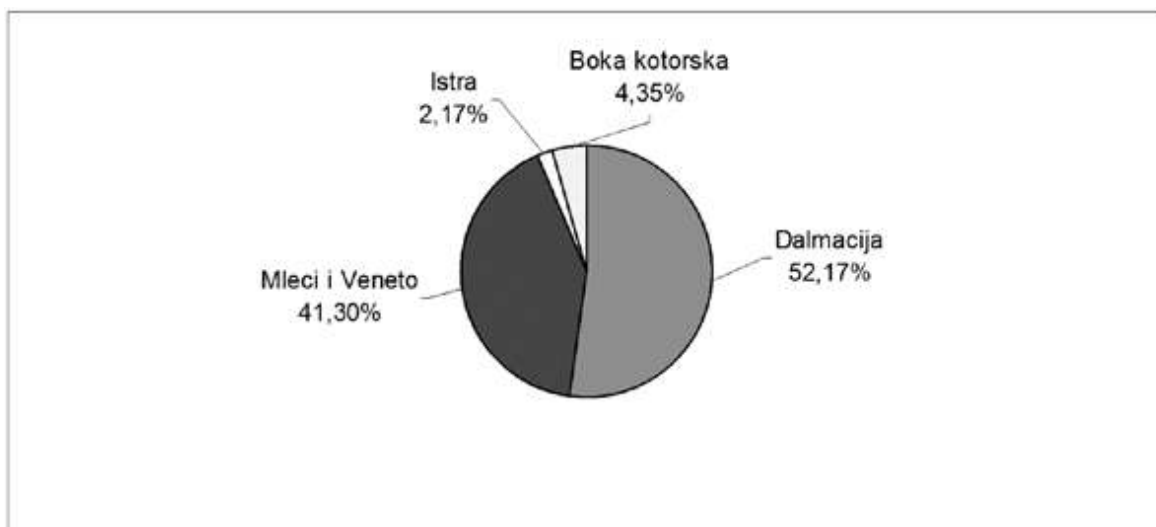
17 Tripun Štukanović odvjetak je ugledne peraške obitelji. Kapetan je i zapovjednik čete prekomorskih pješaka u pukovniji bokeljskoga plemića Stjepana Buće četrdesetih godina 18. stoljeća. Godine 1765. bilježi se u činu pukovnika, a iste je godine imenovan vojnim zapovjednikom (guvernadurom) u Kotoru. Konkretni arhivski podatci za pukovniju kojom je izravno zapovijedao Tripun Štukanović sačuvani su za razdoblje od 1760. do 1768./69. godine. Usp. L. ČORALIĆ – M. KATUŠIĆ, „Peraštanin Tripun Štukanović (+ 1769) – pukovnik mletačkih oltramarina“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 50, Zagreb – Dubrovnik, 2012., str. 385.-410.

18 Jerolim Smeća bilježi se u vojnoj službi od oko 1740. godine; 1761. natporučnik je, a 1764. kapetan. Tijekom druge polovine sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 18. stoljeća djeluje u činu bojnika. Pukovnik je u devedesetim godinama 18. stoljeća, a gradivo o njegovu djelovanju u tom činu pohranjeno je u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 702.

19 Marko Đikanović, zavičajem iz crnogorske oblasti Crmnica, zabilježen je od 1748. do 1749. godine kao kapetan jedne od četa u sastavu pukovnije oltramarinskih vojnika kojom je zapovijedao pukovnik Antun Kumbat. Pukovnik je prekomorskih pješaka od oko 1775. godine. Gradivo o njegovu djelovanju pohranjeno je u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 550, 604A. Podrobnije vidi: L. ČORALIĆ, „Crmničanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*)“, *Istorijski zapisi*, Podgorica, god. LXXXIII, (2011.) br. 3-4, str. 63.-86.

20 Prve podatke o Ivanu Krapoviću (Ivan Maina) bilježimo u vrijeme kada je obnašao čin bojnika i zapovijedao jednom od satnija u pukovniji Ivana Antuna Kumbata. Nije nam poznat točan datum Krapovićeva promoviranja u čin pukovnika, ali se može pretpostaviti da se to zbilo koncem 1736. ili u početnim mjesecima 1737. godine. Popisi satnija koje su se nalazile u sastavu *Reggimento Zuanne Maina* sačuvani su za razdoblje od 1737. do 1743. godine i pohranjeni su u ASV, *Inquisitori... pubblici ruoli*, b. 628-633. Podrobnije vidi: L. ČORALIĆ, „Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća)“, *Arhivski zapisi*, Cetinje, god. XVIII, (2011.) br. 2, str. 81.-106.

najčešće bili stacionirani i popisivani u Dalmaciji (52,17%) pri čemu se brojem primjera osobito izdvaja grad Zadar, onodobno mletačko upravno i vojno sjedište istočnoga Jadrana. U nekoliko se primjera kao mjesta njihova djelovanja bilježi i Split (polazno mjesto za pokretanje mletačkih vojnih akcija u Bosni i Hercegovini), kao i mletačka vojna baza u Sutomišćici na otoku Ugljanu. Brojne su jedinice, nadalje, bile stacionirane i duž mletačkih utvrda u Venetu (41,30%). Najčešće su to sami Mleci, odnosno vojna baza na obližnjem Lidu, zborna mjesta za prikupljanje i popisivanje satnija koje su od tamo – odlukom nadležnih vojnih vlasti – upućivane na službu diljem mletačkih kopnenih i prekomorskih posjeda. Od ostalih utvrda duž Veneta nešto se više bilježe još i Verona i Bergamo, dočim se Udine, Palmanova, Brescia i Salò spominju samo u pojedinačnim primjerima. Naposljetku, u nekoliko su primjera hercegovački vojnici zabilježeni u glavnome bokeljskom gradu Kotoru (4,35%) te – isključivo pojedinačno – u istarskome Poreču (2,17%).

Grafikon 4: Mjesta djelovanja (popisivanja) satnija u kojima su zabilježeni hercegovački vojnici

Zaključak

Fanti oltramarini i *Croati a cavallo* u ranome su novom vijeku činili okosnicu mletačkih prekojadranskih kopnenih snaga. Njihovo su ljudstvo ponajprije činili vojnici i časnici zavičajem s mletačkih posjeda od

Istre do Albanije i Grčke, ali nisu bili rijetki niti primjeri udjela vojnika iz drugih, mahom Mletačkoj Republici susjednih područja. Jedan je takav primjer i udio hercegovačkih vojnika, zastupljenih u mletačkim postrojbama tijekom 18. stoljeća, osobito u njegovoj prvoj polovini, odnosno tijekom odvijanja Malog ili Drugog morejskog rata (1714. – 1718.).

Prema dosadašnjim istraživačkim saznanjima nastalim uvidom u gradivo iz *Archivio di Stato di Venezia* (fond *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*) u mletačkim su pješачkim i konjačkim postrojbama 18. stoljeća zabilježena 32 hercegovačka vojnika, u žim zavičajem podrijetlom ponajprije iz Mostara i Trebinja. Uglavnom je riječ o običnim vojnicima, a tek u nekoliko primjera i o nižim časnicima (narednik, kaplari). Pukovnije i satnije u kojima su djelovali vodili su ponajprije dalmatinski i bokeljski časnici, najčešće odvjetci plemićkih obitelji koje su pokoljenjima davale Serenissimi visok časnički kadar. Jedinice su bile stacionirane duž mletačkih istočnojadranskih posjeda (Istra, Dalmacija, Boka), kao i u gradovima i utvrdama duž Veneta. Broj hercegovačkih vojnika u mletačkim postrojbama nije bio velik, posebice u usporedbi s područjima Dalmacije (Zadar, Šibenik, Split i njihovo kopneno područje) i Boke (Kotor i kotorski distrikt) koja su se od početka 15. stoljeća nalazila u sastavu Republike Svetoga Marka. Međutim, uspoređujući ga s brojem vojnika zavičajem iz hrvatskih krajeva koji se nisu nalazili pod mletačkom vlašću, opažamo da je njihov udio – osobito u prvoj polovini 18. stoljeća – vrijedan istraživačke pozornosti i znanstvene raščlambe. Na kraju je moguće, na osnovi raspoloživog uzorka, donijeti i svojevrsni „fotorobot“ prosječnog hercegovačkog vojnika u mletačkoj vojnoj službi 18. stoljeća. To je pješak star 23 godine ili konjanik u tridesetim godinama, smeđokos je ili crnokos, srednjega je rasta, a dužina njegove vojne službe trajala je – osobito u ratnom i poratnom vremenu – i po desetak godina.

Sveukupno možemo zaključiti da su vojnici kopnenih postrojbi zavičajem iz Hercegovine činili tijekom 18. stoljeća opsegom možda ne prevelik, ali istraživačke pozornosti vrijedan dio mletačkoga prekomorskog ljudstva, uklapajući se u opću sliku i predodžbu o udjelu Hrvata, kao i pripadnika drugih etničkih skupina, u vojnim snagama tada još uvijek

moćne Republike Svetoga Marka. Zasigurno će neka buduća istraživanja ove teme, ponajprije zasnovana na uvidu u gradivo iz mletačkog i zadarskog arhiva, ovdje prezentirane rezultate i dodatno potvrditi.

PRILOG: Popis hercegovačkih vojnika zabilježenih u mletačkim pješćkim i konjaničkim postrojbama tijekom 18. stoljeća²¹

osoba	prezime i ime	ime oca	mjesto	rod vojske	satnija (zapovjednik)	pukovnija (zapovjednik)	dob	stas	boja kose	konj	mjesto i datum popisa	busta
1	Benac, Grgur	Matija	Mostar	konjanik / kaplar	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi					Zadar, 15.6.1714.	b. 824
1	Benac, Grgur	Matija	Mostar	konjanik / kaplar	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi					Zadar, 1.7.1716.	b. 825
1	Benac, Grgur	Matija	Mostar	konjanik / kaplar	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi					Sutomišćica, 20.4.1717.	b. 825
1	Benac, Grgur	Matija	Mostar	konjanik / kaplar	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi					Zadar, 1.3.1718.	b. 825
2	Bičajić / Bikajić, Toma	Marko	Mostar	pješak	kapetan Marko Đikanović	pukovnik Antun Kumbat	27				Verona, 16.11.1751.	b. 550
3	Bijaković, Marko	Stjepan	Hercegovina	pješak	pukovnik Antun Marković	Antun Marković					Mleci, 31.12.1751	b. 634
4	Bogdanović, Grgo	Andrija	Čitluk	konjanik	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi					Zadar, 1.3.1718.	b. 825
5	Boškov, Marko	Boško	Trebinje	pješak	pukovnik Stjepan Buća	pukovnik Stjepan Buća	21	srednjeg rasta	smeđokos		Mleci, 10.10.1729.	b. 503
5	Boškov, Marko	Boško	Trebinje	pješak	pukovnik Stjepan Buća	pukovnik Stjepan Buća	23	srednjeg rasta	smeđokos		Bergamo, 18.4.1731.	b. 504
6	Đuranović, Jovo	Vučić	Mostar	konjanik	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić					Mleci, 10.7.1715.	b. 807
7	Grgurić, Antun	Ivan	Mostar	pješak	kapetan Jerolim Smeća	pukovnik Paskvali	20				Udine, 16.2.1773.	b. 675
8	Grljić, Mate	Ivan	Trebinje	pješak	pukovnik Tripun Šukanović	pukovnik Tripun Šukanović					Kotor, 1.9.1768.	b. 703
9	Guićin, Božo	Guća	Trebinje	pješak	pukovnik Stjepan Buća	pukovnik Stjepan Buća					Spiti, 25.1.1715.	b. 501
10	Jelić, Luka	Stipan	Mostar	pješak	pukovnik Petar Corponese	pukovnik Petar Corponese	22	srednjeg rasta	crnokos		Zadar, 1.1.1727.	b. 552
11	Jelić, Šime	Stipan	Mostar	pješak	pukovnik Petar Corponese	pukovnik Petar Corponese	21	srednjeg rasta	crnokos		Zadar, 1.1.1727.	b. 552
12	Kupeš / Cupeš, Matija	Ivan	Mostar	pješak / kaplar	bojnik Ivan Čipiko	pukovnik Jure Franić					Mleci, 30.10.1713.	b. 590
13	Medvidović, Jure	Cvitko	Mostar	konjanik	kapetan Stojan Mitrović	pukovnik Nikola Divnić					Zadar, 1.5.1709.	b. 807
14	Melikov, Šimun	Melik	Trebinje	konjanik	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić					Zadar, 1.7.1716.	b. 807
14	Melikov, Šimun	Melik	Trebinje	konjanik	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić					Sutomišćica, 20.4.1717.	b. 808

²¹ Vojnici se navode abecednim slijedom, a uz osnovne podatke (prezime, ime, ime oca, za- vičajno podrijetlo), navode se satnije (*compagnia*) i pukovnije (*reggimento*) unutar kojih su djelovali, vojni čin, osobne karakteristike (dob, stas, boja kose), podatci o konjima (za pripadnike konjaničkih postrojbi), mjesto i datum popisivanja te signatura (broj svežnja, odnosno buste) unutar arhivskoga fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* u *Archivio di Stato di Venezia*.

LOVORKA ČORALIĆ

SOLDIERS FROM HERZEGOVINA IN THE VENETIAN ARMY UNITS (THE EIGHTEENTH CENTURY)

Abstract

During the Early Modern Period, and particularly during the Veneto-Ottoman wars of the 17th and 18th century, the backbone of the Venetian trans-Adriatic army forces was formed by the units called the *Fanti oltramarini* and the *Croati a cavallo*. Their military complement consisted in the first place of soldiers and officers originating from the Venetian territories from Istria to Albania and Greece, but the cases of participation of soldiers coming from other areas, mostly those neighbouring the Republic of Venice. One such case is that of the soldiers from Herzegovina, who served in Venetian army units during the eighteenth century, particularly in the first half of that century, which is during the Small or the Second War of Morea (1714-1718). According to the hitherto conducted research into the sources kept in the *Archivio di Stato di Venezia* (archival series of the *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli*), there were 32 soldiers from Herzegovina in Venetian infantry and cavalry units, who mostly came from Mostar and Trebinje. In most cases they were ordinary soldiers, and only in a few cases, junior officers (sergeant, corporals) were also recorded. Regiments and companies in which the soldiers from Herzegovina operated were commanded in the first places by the officers from Dalmatia and Boka, in most cases the scions of noble families providing the *Serenissima* with high officers for centuries. Such units were garrisoned alongside Venetian East-Adriatic possessions (Istria, Dalmatia, Boka), as well as in the urban settlements and fortresses in Veneto. According to the available data, the average soldier from Herzegovina in the Venetian Army in the 18th century was an infantryman 23 years old or a cavalryman in his thirties, brown- or black-haired, medium height, who served in that army for ten and more years, particularly if he served during the war or immediately after it.

It may be concluded that total number of soldiers from Herzegovina in Venetian military units was not high, especially if it is compared to different regions of Dalmatia (Zadar, Šibenik, Split and their hinterland) and Boka (Kotor and its district) which were from the beginning of the fifteenth century within the scope of the Republic of St. Mark. However, if it is compared to the number of soldiers originating from the Croatian areas which were not part of the Venetian dominion, it may be seen that their number, particularly in the 18th century, is still worth of research attention and scholarly analysis. Of course, some future research will certainly add some new names to the list of the soldiers from Herzegovina serving in the Venetian army, but it is very unlikely that it will seriously alter the picture depicted here.

Key words: Herzegovina, Republic of Venice, military history, history of the 18th century